

جمهوری اسلامی ایران
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۵

همگرایی ملی به‌مثابه بستر پیشرفت: تبیین نقش مدیریت جهادی با رویکردی کاربردی

داود طالبی^۱، زهرا رحمانی^۲

۱- عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

۲- دانش آموخته مقطع کارشناسی‌ارشد مدیریت صنعتی گرایش مدیریت کیفیت و بهره‌وری دانشگاه شهید بهشتی

چکیده

پیشرفت در جوامع معاصر پدیده‌ای چندبعدی است که تحقق آن صرفاً با اتکا به سیاست‌های اقتصادی یا اصلاحات مدیریتی امکان‌پذیر نیست، بلکه مستلزم تعامل میان بسترهای اجتماعی و سازوکارهای اجرایی کارآمد است. پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش همگرایی ملی در تقویت ظرفیت تحقق پیشرفت و تحلیل چگونگی تبدیل این ظرفیت به عملکرد مؤثر از طریق مدیریت جهادی انجام شده است. روش پژوهش توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر بررسی مبانی نظری و تحلیل مفهومی است. یافته‌ها نشان می‌دهد همگرایی ملی از طریق تقویت اعتماد اجتماعی، شکل‌گیری هویت مشترک، کاهش تعارض‌های نهادی و تسهیل همکاری‌های بین‌بخشی، نوعی ظرفیت نهفته اجتماعی در قالب سرمایه اجتماعی ایجاد می‌کند. با این حال، این ظرفیت در غیاب سازوکار مدیریتی مناسب بالفعل نمی‌شود و به نتایج اجرایی پایدار منتهی نخواهد شد. مدیریت جهادی با تأکید بر تعهد مدیریتی، برنامه‌ریزی سیستمی، توانمندسازی منابع انسانی، بهبود مستمر و جهت‌گیری ارزشی، این سرمایه اجتماعی را به عملکرد مؤثر و پیشرفت عملیاتی تبدیل می‌کند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد کارآمدی مدیریت تابعی از کیفیت بستر اجتماعی است و پیشرفت ماهیتی اجتماعی- نهادی دارد. بر این اساس، مدل مفهومی پژوهش تحقق پیشرفت را حاصل هم‌آزایی میان بستر اجتماعی همگرا و فعال‌سازی مدیریتی ارزش‌محور در سه سطح اجتماعی، مدیریتی و پیامدی می‌داند؛ به‌گونه‌ای که اختلال در هر یک از این سطوح می‌تواند کل فرآیند را با چالش مواجه سازد.

مقدمه

تجربه‌های توسعه نشان می‌دهد که حتی کارآمدترین سیاست‌ها نیز در غیاب سرمایه اجتماعی و هماهنگی نهادی، با کاهش اثربخشی و مقاومت ساختاری مواجه می‌شوند. از این رو، پیشرفت بیش از آنکه مسئله‌ای صرفاً اقتصادی یا فنی باشد، پدیده‌ای اجتماعی- نهادی است که نیازمند تعامل میان بستر اجتماعی و سازوکارهای مدیریتی است. در همین چارچوب، بیانات رهبری درباره «حرکت ماندگار تاریخی ملت» بر اهمیت پایدار و ساختاری این پیشرفت تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که تحقق توسعه پایدار در ایران نیازمند هم‌آزایی میان ظرفیت‌های اجتماعی و رویکردهای مدیریتی جهادی است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱).

در این میان، همگرایی ملی به‌عنوان عاملی تقویت‌کننده اعتماد اجتماعی، هویت مشترک و همکاری نهادی، می‌تواند سرمایه اجتماعی لازم برای حرکت جمعی را فراهم سازد. با این حال، سرمایه اجتماعی به تنهایی به پیشرفت منتهی نمی‌شود، مگر آنکه از طریق سازوکارهای مدیریتی کارآمد فعال گردد. مدیریت جهادی، به عنوان الگویی ارزش‌محور مبتنی بر تعهد، مسئولیت‌پذیری، برنامه‌ریزی سیستمی، توانمندسازی و بهبود مستمر، ظرفیت آن را دارد که این سرمایه اجتماعی را به عملکرد سازمانی مؤثر و نتایج عملی در مسیر پیشرفت تبدیل کند.

با وجود اهمیت هر یک از این دو حوزه، در ادبیات موجود تعامل ساختاری میان همگرایی ملی و مدیریت جهادی و نقش ترکیبی آن‌ها در چارچوب بومی- ایرانی پیشرفت به صورت منسجم بررسی نشده است. پژوهش حاضر در پی پاسخ به این خلأ نظری است و با تبیین رابطه علیّ میان بستر اجتماعی همگرا و فعال‌سازی مدیریتی جهادی، چارچوبی مفهومی ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد اثربخشی مدیریت متغیری مستقل از زمینه اجتماعی نیست، بلکه تابعی از میزان انسجام و همگرایی اجتماعی است.

مدل پیشنهادی بر اصل هم‌آزایی اجتماعی- مدیریتی استوار است و بیان می‌کند که تحقق پیشرفت پایدار نتیجه تعامل ساختاری میان سرمایه اجتماعی و مدیریت ارزش‌محور است. این مطالعه با بازتعریف سرمایه اجتماعی و بومی‌سازی مدیریت جهادی در پیوند با اصول مدیریت کیفیت فراگیر و تطبیق آن با الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی، کوشیده است پلی میان نظریه و عمل ایجاد کند و زمینه‌ای برای کاربرد عملی این مدل در سازمان‌ها و نهادهای ایرانی فراهم آورد.

روش تحقیق

نوع پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی- تحلیلی با رویکرد تبیینی است.

روش گردآوری داده‌ها

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعه و بررسی منابع علمی شامل کتاب‌ها، مقالات علمی- پژوهشی، اسناد و متون مرتبط با الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، مدیریت جهادی، سرمایه اجتماعی و همگرایی ملی گردآوری شده است.

روش تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مفهومی و تحلیل تطبیقی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بدین صورت که ابتدا مفاهیم و مبانی نظری مرتبط با همگرایی ملی، مدیریت جهادی و پیشرفت استخراج و تبیین شد، سپس ارتباط میان این مفاهیم و نقش آن‌ها در بهبود عملکرد سازمانی و تحقق پیشرفت مورد تحلیل قرار گرفت. در نهایت، با رویکردی تبیینی، چارچوبی مفهومی برای تبیین نقش همگرایی ملی به عنوان بستر، و مدیریت جهادی به عنوان عامل اجرایی در تحقق پیشرفت ارائه گردید.

اهداف پژوهش

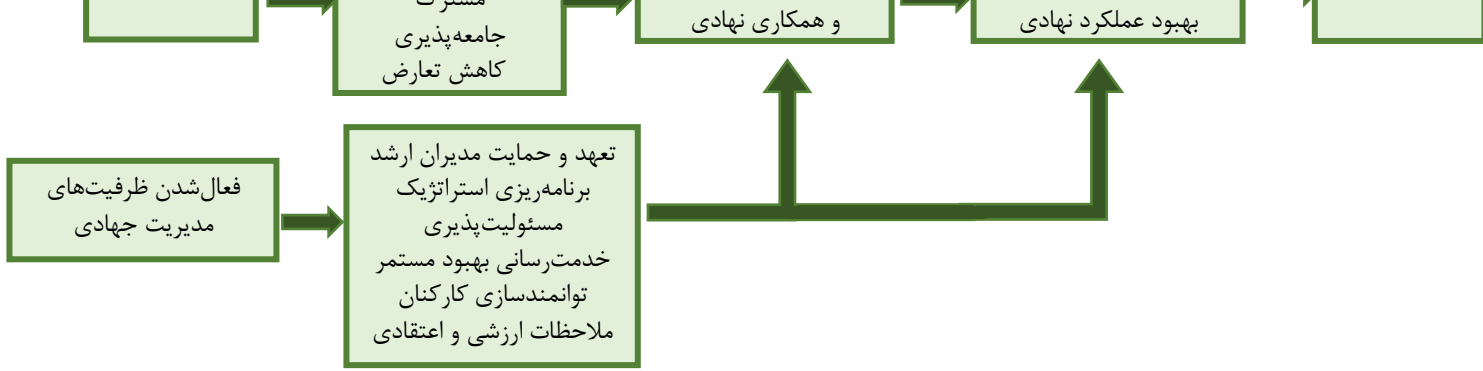
۱. هدف کلی:

تبیین نقش همگرایی ملی در تقویت ظرفیت تحقق پیشرفت در چارچوب الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت و تحلیل چگونگی تبدیل این ظرفیت به عملکرد مؤثر از طریق مدیریت جهادی.

۲. اهداف جزئی:

- تبیین رابطه ساختاری میان همگرایی ملی و مدیریت جهادی در فرآیند تحقق پیشرفت.
- شناسایی ابعاد و کارکردهای همگرایی ملی در ایجاد بستر اجتماعی و نهادی پیشرفت.
- تحلیل نقش مدیریت جهادی در ارتقای کارآمدی اجرایی و تسهیل تحقق پیشرفت.
- طراحی و ارائه مدل مفهومی برای تبیین تعامل همگرایی ملی و مدیریت جهادی در مسیر تحقق پیشرفت.

مدل مفهومی و تحلیل

۷

همگرایی و پیشرفت

نتایج و بحث

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش همگرایی ملی در تقویت ظرفیت تحقق پیشرفت و تحلیل چگونگی تبدیل این ظرفیت به عملکرد مؤثر از طریق مدیریت جهادی انجام شد. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که پیشرفت پدیده‌ای تک‌بعدی و صرفاً مدیریتی یا اقتصادی نیست، بلکه فرآیندی چندبعدی است که در آن عوامل اجتماعی، فرهنگی و مدیریتی به‌صورت هم‌زمان و تعاملی عمل می‌کنند. در این چارچوب، همگرایی ملی به عنوان بستر اجتماعی و مدیریت جهادی به عنوان سازوکار اجرایی، دو رکن مکمل در مسیر تحقق پیشرفت محسوب می‌شوند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که همگرایی ملی از طریق تقویت اعتماد اجتماعی، شکل‌گیری هویت مشترک، افزایش تعامل و کاهش تعارض‌های نهادی، نوعی ظرفیت نهفته اجتماعی ایجاد می‌کند. این ظرفیت در صورت نبود سازوکار مدیریتی مناسب، بالفعل نمی‌شود و به نتایج اجرایی منتهی نخواهد شد. به بیان دیگر، سرمایه اجتماعی حاصل از همگرایی ملی شرط لازم برای پیشرفت است، اما شرط کافی نیست و تحقق عملی پیشرفت نیازمند فعال‌سازی این ظرفیت از طریق مدیریت کارآمد و ارزش‌محور است.

از سوی دیگر، تحلیل‌ها نشان داد که نبود همگرایی اجتماعی می‌تواند هزینه‌های پنهان مدیریتی را افزایش دهد؛ هزینه‌هایی مانند افزایش نیاز به نظارت، اتلاف زمان، کاهش اعتماد سازمانی، مقاومت نهادی و فرسایش سرمایه انسانی. در چنین شرایطی، بخش قابل توجهی از انرژی مدیریتی صرف کنترل تعارض‌ها می‌شود و ظرفیت سازمان‌ها برای حرکت در مسیر پیشرفت کاهش می‌یابد. این یافته نشان می‌دهد که کارآمدی مدیریت، تنها به مهارت‌های مدیریتی وابسته نیست، بلکه به کیفیت بستر اجتماعی نیز وابستگی دارد.

بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان نوعی اصل تحلیلی با عنوان «هم‌آزایی اجتماعی- مدیریتی» را مطرح کرد. بر مبنای این اصل، بیشترین سطح کارآمدی زمانی حاصل می‌شود که بستر اجتماعی همگرا و سازوکار مدیریتی کارآمد به‌صورت هم‌زمان تقویت شوند. در این حالت، همگرایی ملی زمینه حرکت را فراهم می‌کند و مدیریت جهادی جهت و شتاب این حرکت را تعیین می‌نماید.

همچنین یافته‌ها نشان داد که پیشرفت مبتنی بر اصلاحات صرفاً مدیریتی، در بسیاری از موارد کوله‌مدت و ناپایدار است، در حالی که پیشرفتی که بر بستر همگرایی اجتماعی شکل گیرد، از پایداری و قابلیت تداوم بیشتری برخوردار خواهد بود؛ زیرا در این حالت، همراهی عمومی، اعتماد اجتماعی و همکاری نهادی به عنوان نیروهای پشتیبان عمل می‌کنند.

مدل مفهومی ارائه شده در این پژوهش نیز نشان داد که فرآیند تحقق پیشرفت را می‌توان در سه سطح تحلیل کرد: سطح اجتماعی که در آن همگرایی ملی به عنوان بستر شکل می‌گیرد، سطح مدیریتی که مدیریت جهادی نقش فعال‌کننده ظرفیت‌ها را ایفا می‌کند، و سطح پیامدی که در آن بهبود عملکرد و تسهیل پیشرفت مشاهده می‌شود. اختلال در هر یک از این سطوح می‌تواند کارکرد کل فرآیند را با چالش مواجه سازد.

در مجموع، نتایج پژوهش بیانگر آن است که تحقق پیشرفت در چارچوب الگوی اسلامی- ایرانی، نه صرفاً محصول برنامه‌ها و سیاست‌ها، بلکه نتیجه تعامل ساختاری میان جامعه همگرا و مدیریت ارزش‌محور است. این تعامل، زمانی بیشترین اثربخشی را خواهد داشت که سیاست‌های تقویت انسجام اجتماعی و اعتماد عمومی، هم‌زمان با اصلاح و توانمندسازی نظام مدیریتی مورد توجه قرار گیرد.

پیشنهادها

۱. پیشنهادهای مدیریتی:

تقویت همگرایی ملی برای ایجاد سرمایه اجتماعی، انسجام نهادی و همراهی عمومی تا مدیریت جهادی بتواند مؤثر و پایدار عمل کند.

اجرای مؤلفه‌های مدیریت جهادی (تعهد مدیران، برنامه‌ریزی استراتژیک، توانمندسازی کارکنان، بهبود مستمر و تمرکز بر خدمت‌رسانی) در بستر ارزش‌های بومی و الهی و همسو با اصول TQM.

توسعه شاخص‌های سنجش مدیریت جهادی بومی‌شده و شاخص‌های همگرایی ملی برای پایش عملکرد و پیشرفت سازمانی.

همسوسازی برنامه‌های آموزشی مسئله‌محور و ایجاد دغدغه‌مندی کنشگری با همگرایی ملی، جهت تقویت سرمایه اجتماعی و کارکرد رهبری تحول‌آفرین.

با توجه به تأکید بر نقش نخبگان دانشگاهی و حوزوی در هدایت تحولات کشور، طراحی سازوکارهای مشارکت نخبگان در تقویت همگرایی ملی و پیاده‌سازی مدیریت جهادی ضروری است.

۲. پیشنهادهای پژوهشی:

آزمون تجربی مدل مفهومی و بررسی اثرات همگرایی ملی و مدیریت جهادی در سازمان‌های دولتی و محیط واقعی.

بهبود شاخص‌های سنجش مدیریت جهادی و همگرایی ملی و بررسی اثر ترکیبی آن‌ها بر عملکرد سازمانی.

بررسی اثر برنامه‌های آموزشی مسئله‌محور و تغییرات اجتماعی بر سرمایه اجتماعی و کارکرد مدیریت جهادی.

مقایسه مدل پیشنهادی با سایر الگوهای توسعه در محیط‌های فرهنگی متفاوت برای تعمیم‌پذیری.

شناسایی عوامل اجتماعی، فرهنگی و نهادی مؤثر بر تعامل بین همگرایی ملی و مدیریت جهادی.

منابع

- اسحاقی، سید حسین. (۱۳۹۳). مؤلفه‌های مدیریت جهادی (صمیمانه با مدیران). مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران). قم.
- باس، برنارد (۱۹۹۹). رهبری تحول‌آفرین: نظریه و کاربردها.
- بوردبار، حسین و زارعی، علی (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی و کارآمدی سازمان‌ها. مجله علوم اجتماعی ایران، دوره ۸، شماره ۴.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی: سنت‌ها و شبکه‌ها. ترجمه فارسی.
- جعفری، محمد. (۱۳۹۸). تأثیر توسعه متوازن بر همگرایی ملی در مناطق مرزی. فصلنامه مطالعات ملی، سال بیستم، شماره ۴.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)؛ اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک مشهد انتشارات پژوهشکده امیر.
- خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۷). بیانیه گام دوم انقلاب. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار.
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۹۱). بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۸ مرداد ۱۳۹۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار رهبر معظم انقلاب.
- خادمی، حسینعلی. (۱۳۹۴). تأثیر ویژگی‌های رهبر در مدیریت جهادی بر عملکرد مدیران رسانه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳). اصول جامعه‌شناسی. ترجمه فارسی.
- رحمانی، زهرا (۱۴۰۲). امکان‌سنجی پیاده‌سازی مدیریت کیفیت فراگیر با محوریت مؤلفه‌های مدیریت جهادی به منظور بهبود عملکرد سازمان: مطالعه موردی کمیته امداد امام خمینی (ره) استان تهران. یازدهمین کنفرانس الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، ایران.
- رحمانی، زهرا (۱۴۰۰). همگرایی ملی، مدیریت جهادی و پیشرفت در چارچوب الگوی اسلامی- ایرانی. پایان‌نامه.
- سبحانی، محمد قاسم (۱۳۹۷) فرماندهی و مدیریت ،اسلامی، چاپ سوم تهران سپاه پاسداران انقلاب ،اسلامی مرکز باقرالعلوم (ع).